

Miért okoz bennem hiányérzetet a népi építkezés kortárs kutatása?

Mint a székely népi építkezés amatőr kutatója szeretném néhány megfigyelésemet megosztani a közösséggel a kutatás metodikájával kapcsolatban.

Én az építész-szakma felől közeledtem a néprajz felé. A néprajzos szakirodalom ismeretének szinte teljes hiányában kezdtem a (dián) megörökítésre alkalmasnak vélt telkeket és épületeket kiválasztani.

A válogatás nyilvánvalóan építész-szerkezettani, technológiai elvek szerint történt eleinte és ezzel párhuzamosan, fokozatosan kerültek előtérbe a néprajzi-népismereti szempontok. Ma már – immár 25 éve járom a Székelyföldet – számomra élesen különválnak a kétféle szemlélet és megközelítésmód.

A klasszikus néprajzos megközelítésmód az elmúlt évszázad folyamán elsősorban homlokzattani, díszítőművészeti, aránytani, funkcionális oldalról közelítette meg a népi építkezést. Rengeteg leírást olvashatunk faragásokról, nyíláskeretekről, a formákról és díszítőmennyekről, magáról a székelykapuról, a helységek felfűzéséről, lakásberendezésekről, bútorozásokról és a tárgyokról. Nem vitatván ezeknek a közléseknek a fontosságát, mégis úgy érzem, hamarabb beszélünk egy fának a lombozatáról, virágairól, mint a törzséről és a gyökeréről. Nyilván azért, mert az a szembetűnőbb, az a könnyebben megragadható. A másik – nem tagadom, hogy a szívemhez közel állóbb – megközelítésmód az elsősorban szerkezeti-technológiai, építész-szakmai megközelítésmód. Mert – durván leegyszerűsítve – a többi „csak” díszítőmény.

A tüzelőberendezés házon belüli elhelyezése, illetve típusa szinte az egyetlen kor meghatározási lehetőség korstílusjegyek híján. Az alkalmazott alapozási mód, a felhasznált anyagok, az alkalmazott statikai rendszer, burkolatok, héjazatok, felületképzések – mint megannyi jel, üzenet a szakértő szem számára.

A faanyag megmunkálása, fakötések, a fém kötőelemek használata, gerenda, palló, deszka, léc, szőrös deszka, drányica, zszindely, kátrány vagy bitumenes lemez más és más világ. Semmi nem véletlen, minden szigorú logikai és szerkezeti rendbe szedve, ha a faépítkezésről beszélünk. A folyók terén és az alföldeken? A vályog különböző formái, vertfalak, paticsfal, valatogfal és a többiek. A különféle borított és borítatlan pórfödémek választékos formái.

És az egész nem elválasztva a falusi társadalomtól. Innen jönnek a különféle településtípusok, az alkalmazott mezőgazdasági technológiából a telekredezés és az épületek alaprajzi elrendezés – változatai, funkció. Úgy vélem ez a helyes sorrend és nem a karospadnál, mestergerenda-évszámánál, virágzásnál kezdődik.

Sokan beszéltek és beszélnek az erdőről, általában és messziről, az egészet emlegetve. Az egyes fák összességeként előállítva az erdőt, megvizsgálva az egyes fát is, ez számomra más megközelítés.

Összefoglalva, örvendének annak, ha a népi építkezéssel foglalkozni kívánó „profi” néprajzosok legalább technikai szinten, legalább a terminus technikusok, a tolvajnyelv elsajátításával megismerkednének az építészettel, mert amíg az építőmester, az építmény és kutatója nem beszélnek egy nyelven, addig bizonyos szempontból csupán a publikációk darabszáma nő majd. Amíg mi, a téma szerelmei nem ugyanazt értjük bütü, tükrös metszet, kváder, mezgés, kétnyelű kés, cigányszög, nyílt tűzhely, macskafa, andrásolás, hézagléc alatt, a szakmai jellegű beszélgetéseink, vitáink sok szempontból felszínesek maradnak.

Egy embert ismertem idáig aki nem volt építész, mégis, különösen az erdélyi népi építkezés bemutatása terén iránymutatót, maradandót alkotott. De ez az ember olyan szinten rajzolt, hogy mindaz tiszta vonalakkal, világosan azonosíthatóan előttünk áll aminek esetleg építész szempontú részleteit szavakkal leírni nem tudta. Dr. Kós Károly csak néhány éve távozott közülünk. Isten éltesse emlékét és a keze nyomát.

Jáger Attila